

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
ҒЫЛЫМ КОМИТЕТІ
Ш.Ш.УӘЛИХАНОВ АТЫНДАҒЫ ТАРИХ
ЖӘНЕ ЭТНОЛОГИЯ ИНСТИТУТЫ

«EDU.E-HISTORY.KZ»

ЭЛЕКТРОНДЫҚ ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

№ 1(21) қаңтар-наурыз 2020
ISSN 2710-3994

Бас редактор:
Қабылдинов Зиябек Ермұқанұлы

Редакциялық алқа:

- Абашин Сергей Николаевич – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Санкт-Петербургтегі Европа университеті (Ресей)*
- Абдырахманов Толобек Абылович – тарих ғылымдарының докторы, профессор, И. Арабаев атындағы Қызғыз мемлекеттік университетінің ректоры. (Қырғызстан)*
- Аяған Бүркітбай Ғелманұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР БҒМ ҒК Мемлекет тарихы институты директорының орынбасары. (Қазақстан)*
- Әлімбаев Нұрсан – тарих ғылымдарының кандидаты, профессор, Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік музейінің директоры. (Қазақстан)*
- Әбусейтова Меруерт Қуатқызы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі. ҚР БҒМ ҒК Р. Сүлейменов атындағы Шығыстану институтының «Тарихи материалдарды зерттеу» орталығының директоры. (Қазақстан)*
- Әбіл Еркін Аманжолұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР БҒМ ҒК Мемлекет тарихы институтының директоры. (Қазақстан)*
- Голден Кэтти Стромайл (Kathie Stromile Golden) – PhD, Миссисипи өңірлік мемлекеттік университеті (Mississippi Valley State University) (АҚШ)*
- Кәрібаев Берекет Бақытжанұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, «Қазақстан тарихы» кафедрасының меңгерушісі. (Қазақстан)*
- Қожамжарова Дария Пернешқызы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университетінің ректоры. (Қазақстан)*
- Кожирова Светлана Басиевна – саясаттану ғылымдарының докторы, профессор, Фудан Университетінің Қытай және Орталық Азияны зерттеу орталығының мен «Астана» ХҒК бірлескен директоры (Қазақстан)*
- Козодой Виктор Иванович – тарих ғылымдарының докторы, профессор. (Ресей)*
- Көкебаева Гүлжауһар Какенқызы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР БҒМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты (Қазақстан)*
- Көмеков Болат Ешмұхамедұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті Халықаралық қытшақтану институтының директоры, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры. (Қазақстан)*
- Матыжанов Кенжехан Ісләмжанұлы – филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі, М.О. Әуезов атындағы әдебиет және өнер институтының директоры. (Қазақстан)*
- Моррисон Александр (Morrison Alexander) – PhD, профессор Оксфордского университета (Великобритания)*
- Муртазаева Рахборхон Хамидқызы – тарих ғылымдарының докторы, Мирзо Ұлықбек атындағы Өзбекстан ұлттық университеті «Өзбекстан тарихы» кафедрасының профессоры. (Өзбекстан)*
- Панто Дмитрий (Panto Dmitri) – PhD доктор, Гданьск қаласындағы Екінші дүниежүзілік соғыс мұражайының ғылыми қызметкері. (Польша)*
- Римантас Желвис (Želvyys Rimantas) – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Вильнюс педагогикалық университеті (Литва)*
- Самашев Зайнолла Самашұлы – археолог, тарих ғылымдарының докторы, профессор, Герман археология институтының корр.-мүшесі. ҚР БҒМ ҒК Ә. Марғұлан атындағы Археология институты. (Қазақстан)*
- Сайлан Болат Санабайұлы – тарих ғылымдарының докторы, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті. (Қазақстан)*
- Смағұлов Оразақ Смағұлұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Балон ғылым академиясының корр.-мүшесі, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы сыйлықтың лауреаты, ғылым мен техниканың еңбек сіңірген қайраткері, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
- Сыдықов Ерлан Бәтташұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің ректоры. (Қазақстан)*
- Таймағамбетов Жәкен Қожахметұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, ҚР Ұлттық музейі. (Қазақстан)*

Жауапты редактор:
Қаипбаева Айнагүл Толғанбайқызы

Ғылыми редактор:
Қозыбаева Махаббат Мәлікқызы

Редактор:
Кубеев Рустем Жаулыбайұлы

Жауапты хатшы:
Қоңқабаева Арайлым

Техникалық хатшы:
Хумарзах Алтынбек

Главный редактор:
Кабульдинов Зиябек Ермуханович

Редакционная коллегия:

- Абашин Сергей Николаевич – доктор исторических наук, профессор, Европейский университет в Санкт-Петербурге (Россия)*
- Абдырахманов Толобек Абылович – доктор исторических наук, профессор, ректор Кыргызского государственного университета им. И. Арабаева (Кыргызстан)*
- Алимбай Нурсан – кандидат исторических наук, профессор, директор Центрального государственного музея Республики Казахстан (Казахстан)*
- Абусеитова Меруерт Хуатовна – доктор исторических наук, профессор, чл.-корр. НАН РК, директор Республиканского центра по изучению исторических материалов Института востоковедения имени Р.Б. Сулейменова (Казахстан)*
- Абиль Еркин Аманжолович – доктор исторических наук, профессор, директор Института истории государства КН МОН РК (Казахстан)*
- Аяган Буркитбай Гелманович – доктор исторических наук, профессор, заместитель директора Института истории государства КН МОН РК (Казахстан)*
- Голден Кэтти Стромиле (Kathie Stromile Golden) – PhD, Государственный университет долины Миссисипи (Mississippi Valley State University) (США)*
- Исмагулов Оразак Исмагулович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, член-корр. Болонской академии наук, лауреат премии им. Ч.Ч. Валиханова, заслуженный деятель науки и техники, профессор Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева (г. Нур-Султан, Казахстан)*
- Карибаев Берекет Бахытжанович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, заведующий кафедрой истории Казахстана, Казахский национальный университет им. аль-Фараби (Казахстан)*
- Кожамжарова Дария Пернешовна – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, ректор Южно-Казахстанского университета им. М.Ауэзова (Казахстан)*
- Кожирова Светлана Басиевна – доктор политических наук, профессор, содиректор Центра исследования Китая и Центральной Азии Фуданьского Университета и МНК «Астана», руководитель Центра китайских и азиатских исследований (Казахстан)*
- Козодой Виктор Иванович – доктор исторических наук, профессор (Россия)*
- Кокебаева Гульжаухар Какеновна – доктор исторических наук, профессор, главный научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч.Валиханова КН МОН РК (Казахстан)*
- Кумеков Болат Ешимхамбетович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, директор Международного института кипчаковедения Казахского национального университета имени аль-Фараби, профессор Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева (Казахстан)*
- Матыжанов Кенжехан Слямжанович – доктор филологических наук, профессор, чл.-корр. НАН РК, директор Института литературы и искусства им. М. Ауэзова (Казахстан)*
- Моррисон Александр (Morrison Alexander) – PhD, профессор Оксфордского университета (Великобритания) Муртазаева Рахборхон Хамидовна – доктор исторических наук, профессор кафедры «Истории Узбекистана» Национального университета Узбекистана имени Мирзо Улугбека. (Узбекистан)*
- Панто Дмитрий (Panto Dmitri) – доктор PhD, профессор, главный специалист научного отдела Музея Второй мировой войны г. Годаньска (Польша)*
- Римантас Желвис (Želvyys Rimantas) – доктор педагогических наук, профессор, Вильнюсский педагогический университет (Литва)*
- Самашев Зайнолла Самашевич – археолог, доктор исторических наук, профессор, чл.-корр. Германского археологического института. Институт археологии им. А.Маргулана КН МОН РК (Казахстан)*
- Сайлан Болат Санабаевич – доктор исторических наук, Казахский национальный университет им. аль-Фараби (Казахстан)*
- Сыдыков Ерлан Батташевич – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, ректор Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева (Казахстан)*
- Таймагамбетов Жакен Кожажметович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, Национальный музей РК (Казахстан)*

Ответственный редактор:
Каипбаева Айнагуль Толганбаевна

Научный редактор:
Козыбаева Махаббат Маликовна

Редактор:
Кубеев Рустем Джаулыбайулы

Ответственный секретарь:
Конкабаева Арайлым Нурболатовна

Технический секретарь:
Хумарзах Алтынбек

Editor-In-Chief:

Kabuldinov Ziabek Ermukhanovich

Members of editorial board:

Abashin Sergei Nikolaevich – Doctor of Historical Sciences, Professor, European University at St. Petersburg (Russia)
Abdyrakhmanov Tolobek Abylovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Rector of I. Arabaev Kyrgyz State University (Kyrgyzstan)

Alimbay Nursan – Candidate of Historical Sciences, Professor, Director of the Central State Museum of the Republic of Kazakhstan (Kazakhstan)

Abusseitova Meruert Khuatovna – Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of the NAS RK, Director of the Republican Center for the Study of Historical Materials at R.B. Suleimenov Institute of Oriental Studies (Kazakhstan)

Abil Yerkin Amanzholovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Director of the Institute of History of the State CS MES RK (Kazakhstan)

Ayagan Burkhitbai Gelmanovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Deputy Director of the Institute of History of the State CS MES RK (Kazakhstan)

Golden Kathie Stromile – PhD, Mississippi Valley State University (USA)

Ismagulov Orazak Ismagulovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Corresponding Member of Bologna Academy of Sciences, winner of Ch.Ch. Valikhanov Award, Honored Worker of Science and Technology, Professor of L.N. Gumilyov University (Kazakhstan)

Karibayev Bereket Bakhytzhonovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Head of the Department of History of Kazakhstan, Al-Farabi Kazakh National University (Kazakhstan)

Kozhamzharova Daria Perneshovna – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the NAS of the Republic of Kazakhstan, rector of the M. Auezov South Kazakhstan University (Kazakhstan)

Kozhirova Svetlana Bassieva – Doctor of Political Science, Professor, Co-Director of the Center for the Study of China and Central Asia of Fudan University and the International Scientific Complex of the National Company "Astana", Head of the Center for Chinese and Asian Studies (Kazakhstan)

Kozodoi Viktor Ivanovich – Doctor of Historical Sciences, Professor (Russia)

Kokebayeva Gulzhaukhar Kakenovna – Doctor of Historical Sciences, Professor, chief researcher at Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology CS MES RK (Kazakhstan)

Kumekov Bolat Eshmukhambetovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Director of the International Institute of Kipchak Studies of the Al-Farabi Kazakh National University, Professor at L.N. Gumilyov Eurasian National University (Kazakhstan)

Matyghanov Kenzhekhan Slyamzhanovich – Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of the NAS RK, Director of M. Auezov Institute of Literature and Art (Kazakhstan)

Morrison Alexander – PhD, Professor, University of Oxford (UK)

Murtazayeva Rakhborkhon Khamidovna – doctor of Historical Sciences, Professor at the Department of «History of Uzbekistan» of Mirzo Ulugbek National University of Uzbekistan. (Uzbekistan)

Panto Dmitri – PhD, researcher at the Museum of the Second World War in Gdansk (Poland)

Rimantas Želvys – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vilnius Pedagogical University (Lithuania)

Samashev Zainolla Samashevich – archaeologist, Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of German Archaeological Institute. A. Marghulan Institute of Archeology CS MES RK (Kazakhstan)

Sailan Bolat Sanabayevich – Doctor of Historical Sciences, Al-Farabi Kazakh National University (Kazakhstan)

Sydykov Erlan Battashevich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Rector of L.N. Gumilyov Eurasian National University (Kazakhstan)

Taimagambetov Zhaken Kozhakhmetovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, National Museum of the Republic of Kazakhstan (Kazakhstan)

Executive Editor:

Kaipbayeva Ainagul Tolganbayevna

Scientific Editor:

Kozybayeva Makhabbat Malikovna

Editor:

Kubeyev Rustem Dzhaulybayevich

Executive Secretary

Konkabayeva Arailym Nurbolatovna

Technical secretary:

Khumarzak Altynbek

ҒТАХР / МРНТИ / IRSTI 03.20.

ҚАЗАҚ КСР БОЙЫНША ШЕТЕЛГЕ БАРУДЫҢ ҚҰЖАТТЫҚ ТІРКЕУ ЖҮЙЕСІНІҢ ТӘРТІПТЕРІ: ТОҚЫРАУ КЕЗЕҢІ

Сүгірбаева Г.Д.¹, Исабек Б.К.², Омарбаев Ы.К.³

¹Т.ғ.к., доцент, ОҚМПУ,

²Т.ғ.к., доцент, ОҚМПУ, Шымкент қ.

³ҚР Президенті жанындағы «Қоғамдық келісім» РММ қызмет басшысы

Аңдатпа. *Kіріспе.* Сталиндік билік жүйесінен кейін, КСРО мемлекетінде шетелге шығу мен шетелдіктерді қабылдаудың құжаттық жүйе тәртіптері біршама жұмсартылды. Әсіресе, ол 1960 жылдардың соңында айтарлықтай жолға қойылды деуге негіз бар. Бірінші ретте, мақалада қарастырылып отырған мерзімдегі ел тұрғындарының шетелге шығу мәселесіндегі құжаттық рәсімдеу тәртіптеріне баса назар аударамыз. Қазақ КСР тұрғындарына шетелге шығудың мүдделері мен талап-тілектері бірнеше бағытта өрбіді. Алдымен, мемлекеттік қызмет аясында іссапарлар, екіншісі туристік еңбек демалысы, үшіншісі жеке басының хал-ахуалына байланысты сапар жасау үрдістерін атар едік. Мақалада тоқырау кезеңіндегі Қазақ КСР бойынша қызмет атқарған құжаттық тіркеу жүйесінің тетіктері қарастырылған.

Түйін сөздер: құжаттық тіркеу, мемлекеттік орган, виза, тіркеу бөлімдері, социалистік елдер

ПОРЯДОК РЕГИСТРАЦИОННОЙ СИСТЕМЫ ДОКУМЕНТИРОВАНИЯ ВЫЕЗДА ЗА ГРАНИЦУ В КАЗАХСКОЙ ССР: ПЕРИОД ЗАСТОЯ

Сугирбаева Г.Д.¹, Исабек Б.К.², Омарбаев Ы.К.³

¹Доцент, к.и.н., Южно-Казахстанский государственный педагогический университет,

E-mail: sugirbaeva@mail.ru

²Доцент, к.и.н., Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, г. Шымкент

³Руководитель службы, РГУ «Қоғамдық келісім» при Президенте РК,

г. Нур-Султан,

E-mail: Rusbek_1492@mail.ru

Аннотация. *Введение.* После сталинской системы власти, в СССР значительно смягчены процедуры документальной системы регистрации выезда за границу и принятия иностранцев. В конце 1960-х годов он был значительно налажен. В первую очередь, в рассматриваемый статье период особое внимание уделяем вопросам документирования населения страны в вопросе выезда за рубеж. Интерес и востребованность выезда за границу жителей Казахской ССР развивались по нескольким направлениям. Во-первых, в рамках государственной службы командировки, во-вторых, туристическая поездка, в-третьих, в связи с личными причинами. В статье рассмотрены механизмы системы документальной регистрации, функционирующей в Казахской ССР в период застоя.

Ключевые слова: регистрация документов, государственный орган, виза, регистрационные отделы, социалистические страны.

REGISTRATION SYSTEM PROCEDURE FOR DOCUMENTING TRAVEL ABROAD IN THE KAZAKH SSR: PERIOD OF STAGNATION

Sugirbayeva G.D.¹, Issabek B.K.², Omarbayev Y.K.³

¹Ph.D., Associate professor, South Kazakhstan State Pedagogical University, Shymkent
E-mail: sugirbaeva@mail.ru

²Ph.D., Associate professor, South Kazakhstan State Pedagogical University, Shymkent

³Head of service, RSI "Kogamdyk Kelisim" under the President
of the Republic of Kazakhstan, Nur-Sultan,
E-mail: Rusbek_1492@mail.ru

Abstract. *Introduction.* In the post-Stalinist period, the USSR significantly relaxed the procedures for the documentary registration system for traveling abroad and acceptance of foreigners. In the late 1960s, it was significantly improved. First of all, in the period under review, we pay special attention to the issues of documenting the country's population in the matter of traveling abroad. The interest and demand for residents of the Kazakh SSR to travel abroad developed in several directions. First, within the framework of the state service, business trips, second, tourist trips, and third, due to personal reasons. The article considers the mechanisms of the system of documentary registration functioning in the Kazakh SSR during the period of stagnation.

Keywords: document registration, state body, visa, registration departments, socialist countries.

Кіріспе

1960 жылдардың соңына қарай еліміздегі әлеуметтік-тұрмыстық саладағы біршама жақсарулар мен мемлекеттік қамқорлықтың өсу үрдістері, шетелге шығудың құжаттық тәртіптерінің жұмсартуын да айналып өтпеді. Белгілі бір достық пиғылдағы елдерге виза берілудің тетіктері қызмет атқара бастады. Баруға мүмкіндік ашылған елдердің басым көпшілігін социалистік шеңберге енетін елдердің аттары құрады. Басқа капиталистік топ мемлекеттеріне барудың құжаттық рәсімдеулері, айтарлықтай сапар негіздеулерін талап етті. Оның ішінде, 1970 жылдардағы мұрағаттық құжаттардағы азаматтардың өтініш, мемлекеттік органдардың есеп, қаулыдан тұратын құжаттық топтамаларына сараптаулар жасай отырып, ҚХР-ға барудың да қиынға соққандығына көз жеткіземіз. Себебі, 1970 жылдары КСРО мен ҚХР арасында саяси-идеологиялық теке-тірестің ушыққандығын тарихтан жақсы білеміз.

Алайда, шетелге шығу бойынша қаншама жеңілдіктер мен құжаттық реттеудің оңтайластырылуына қарамастан, барушылардың саны мен сапардың себеп-салдары мемлекеттік органдарда талқыланып, есепке алынып отырылды. Оған көптеген партия-әкімшілік органдарының отырыстарындағы есептер, баяндаулар мен қаулылардың сипаттары негіз құрайды.

Шетелге шығуға рұқсат алуда ең бастысы азаматтың талап-тілегі емес, мемлекеттің саяси-идеологиялық бағыттары басым ескерілді. Азаматтың өтініштері мен сапар мақсаттары арнайы комиссиясының отырысында қаралды. Аталған орган өтініш иесінің бару, бармау мәселесін шешуде үлкен рөл атқарды.

Талқылау

Кеңестер Одағында азаматтың жеке тілегі ешқандай да негіздемені құрамады. Шетелге шығуға рұқсат алуда төмендегідей талаптарға жауап беру керек болды:

1. Азаматтың жұмыс орнының шетелге іс-сапарға баруға рұқсат ету жөніндегі өтініші;
2. Жұмыс орнының азаматқа шетелдік туристік сапар немесе демалыс орнына баруға рұқсат ететін жолдаманы сатып алу жөніндегі өтініші.
3. Өтініш білдірушінің шетелде тұратын жақын туыстарынан жеке шақырту алуы [1, с. 23].

Шетелге баруға рұқсатты төмендегідей органдар беруге құқылы болды: 1. КОКП ОК жанындағы шетелге бару бойынша Комиссия. 2. Одақтас республикалардағы қалалық, облыстық КМ ОК жанындағы Шетелге бару жөніндегі комиссия бөлімдері. 3. Виза мен тіркеу бөлімдері [1, с. 24].

Рұқсат алу үшін, аталған мемлекеттік органдардың қабылдауларынан өтіп, талаптарын орындау басты міндет болды. Ол органдардың қызметкерлері кез-келген сұрақтармен азаматтың баратын жері жөнінде сауаттылық білімі мен мемлекеттік қауіпсіздік құпияларын сақтай алу қабілетін тексеруге құқылары болды.

Қазақстанның барлық облыстарының ОбКом жанында Шетелге бару бойынша Комиссия ұйымдары жұмыс жасады. Әсіресе, 1969 жылдан бастап Шетелге бару бойынша Комиссияның бөлімдері барлық облыстарда құрылып, оларға басқа да партия-мемлекеттік органдар тарапынан маңызды өкілеттіліктер берілгендігін анықтаймыз. Олар жыл сайын Министрлер Кеңесіне құпия түрде есеп беріп отырды. Солардың бірқатарына тарихи көз жүгіртіп, талдап көру маңызды болмақ. Мәселен, Талдықорған облысының ОбКом жанындағы Шетелге бару бойынша Комиссияның 1974 жылғы есебінде мынандай ақпараттар келтірілген: 1974 жылы Комиссия тарапынан 571 іс қарастырылудан өткен. Олардың 377 ісі жеке мәселелері бойынша болса, қалғандары мемлекеттік жұмыс аясындағы іс-сапарлар болып табылады. Комиссия тексерулері нәтижесінде 372 іс мақұлдаудан өтіп, шетелге баруға рұқсат алды. Рұқсат алған өтініштердің 363 социалистік елдерге, 4 капиталистік, 5 дамушы елдерге бағытталған [2, 14-п.]. Сонымен бірге, 169 неміс ұлтына жататын тұрғыннан, ГФР-на тұрақты мекен етуге көшуге өтініштер келіп түсті. Олардың ішінен аталған елге тұрақты өмір сүруге көшуге 27 азамат рұқсат алса, 149 азаматтың өтініші кері қайтарылған.

Материалдар мен әдістер

Мақаланы жазуда салыстырмалы-талдау, сыни көзқарас таныту ғылыми тәсілдері басшылыққа алынды. Мұрағат деректеріне сыни көзқарас таныту және жүйелеу мәселелері жіті ұқыптылықты талап етті.

Нәтижесі

Деректерге мән бере отырып, кеңестік дәуірдегі Қазақстанның тұрғындарында 1970-1980 жылдары социалистік шеңбер елдеріне түрлі себептермен баруға мүмкіндіктері көп болып, капиталистік өзге елдер тобына баруға қадамдарының шектеулі болғандығын ұғынамыз [2, 14-п.].

Енді, 1975 жылғы Көкшетау облыстық ОбКом жанындағы Шетелге бару бойынша Комиссияның жылдық есебінде де жоғарыда келтірілгендей мәліметтер желісі айқындалған. Көкшетау облысының халқы құрамы түрлі ұлттарға толы екендігі белгілі. Онда, немістер, поляктар, гректер т.б. ұлттардың шоғыры мол орналасқан. Сондықтан да шет мемлекеттерге өз еркімен туған-туыстарын іздеу, демалу секілді туристік сапарлармен барудың реттері көп болып табылатындығы сөзсіз. 1974 жылы Комиссияға жалпы 762 іс қарастырылып, олардың, социалистік-64, дамушы-50, капиталистік елдерге-48 өтініш бағытталған [3, 56-п.].

Мұрағат құжаттарынан 1972-1973 жылдардағы облыстық көлемдегі шетелге барушылардың талдау көрсеткішіне де қол жеткіздік. 1972-1973 жылдармен салыстырғанда келесі жылы халықаралық туризм бойынша назар аударған істердің саны артқан. Комиссия тарапынан істерді қарау нәтижесінде, 366 ұжымшар жұмысшыларына, 344 маманға шетелге баруға рұқсат етілген. Комиссия жұмысы жиырма істі кері қайтарған. Олардың алтауына саяси, он төртіне моральдық-тұрмыстық себептермен бас тартылған [3, 57-п.]. Сонымен қатар, назар аударатын бір факті барлық облыстардағы Шетелге бару бойынша Комиссия есептерінде, ұжымшар және кеңшар жұмысшы-шаруаларына шетелге іс-сапар, туризм бойынша көп жағдай жасалғандығы мақтанышпен айталғандай болады. Оның себебі де жоқ емес. Жоғарыдағы талқылауларда көрсетілгендей, 1960 жылдардың соңынан бастап, шетелге бару бойынша кеңестік тұрғындарға паспорттық жүйенің тәртіптері жұмсартыла бастады. 1969 жылдан бастап барлық облыстық ОБКом-тер жанынан арнайы комиссиялардың құрылуы соның бір айғағы болып табылады [4, 16-п.].

1976 жылғы 19 қаңтардағы Қызылорда Обком жанындағы Шетелге бару бойынша комиссияның есебінде, 1975 жылы облыстан шетелдерге 452 адам барса, 1974 жылы 312 санды құраған. Жеке мәселесімен баруға ықылас танытқан 17 адамның бесеуіне рұқсат етілген. Қарап отырсақ, жеке мәселемен қалаған шет мемлекеттерге барудың мүмкіндіктері, 1970 жылдардың өзінде ел тұрғындарына қиынға соққан [4, 16-п.].

Қазақ КСР КП жанындағы Шетелге бару бойынша Комиссияның 1975 жылғы есебінде, республика бойынша шетелге барғандардың статистикалық көрсеткіші мен нәтижелері сипатталады. 1975 жылы Комиссия құзырына 25410 іс түсіп, оның 20413 ісіне шетелге шығуға рұқсат етілген. Бірақ, басым көпшілігі Чехословакия, Польша, Румыния секілді социалистік елдер болып табылады. Капиталистік топқа жататын мемлекеттерге тек 74 іс қанағаттанарлық жауап алған [5, 41-п.]. Ал, аталған жылы Қазақстанда шамамен он бес мыңға жуық шетелдік азаматтар іс-сапар, туризм себептерімен болып болып кеткен. Зерттеу жұмысының салыстырмалы-талдаулық мәнін арттыру мақсатында, 1964 жылғы Қазақ КСР жанындағы Шетелге бару бойынша Комиссиясының есебінің құжаттық нұсқасын да сараптаудан өткізу жөн секілді.

1964 жылы Комиссия құзырына жалпы 11326 іс түсіп, нәтижесінде 8753 іс қанағаттанарлық жауап алған болып табылады [5, 8-п.]. Қанағаттанарлық жауапқа ие болушылардың 5964 ісі мемлекеттік іс-сапар бойынша баруға жолдама алғандар. Туризм, жеке басының мәселелерімен наза аударған 1847 іс қаралымнан бас тартылған. Яғни, мәліметтер реті айтып тұрғандай, 1964 жылы шетелге барушылардың саны, он жылдан соңғы көрсеткішке қарағанда екі еседен жоғары аз болған [5, 8-п.]. Сонымен бірге, баруға рұқсат алушылардың негізгі дені мемлекеттік мәселедегі іс-сапар иелері екендігіне көз жеткіземіз. Туризм, демалыс, емделу сынды себептермен барушылардың басым көпшілігіне теріс қарар шығарылған.

Демек, тұрмыстық-әлеуметтік ахуалдардың әлі де болса нашар деңгейі, идеологиялық сенімсіздік және тұрғындардың жеке бас құқықтарына үстіртін қараудың мемлекеттік тәсілдері, 1950 жылдардың соңы мен 1960 жылдардың басында күшті болғандығын болжауға болады. 1980 жылдардың басындағы мемлекеттік маңызды орындарға тағайындауларда шетелде болған болмағандығы жөнінде ақпараттар анақтамасында сұралынды [5, 39-п.].

Жоғарыда мәліметтерді талдау барысында, 1960 жылдардың соңы мен 1970 жылдардағы Кеңестер Одағындағы тұрғындардың әлеуметтік-тұрмыстық ахуалдарының біршама жақсаруына орай, азаматтарға шетелге бару бойынша паспорттық жүйенің талаптары бұрынғы шектеулерді алып тастап, айтарлықтай мүмкіндіктер ашқандығын көреміз. Алайда, саяси-идеологиялық мәселелердің негізінде, кез-келген мемлекетке барудың таңдау құқығы болмады. Баратын мемлекетті азаматтың талап-тілегі емес, мемлекеттің саяси көзқарастары шешті. Сондықтан да ГФР, Грекия, ҚХР секілді елдерде туыстары көптеп ұшырасатын еліміздің азаматтарының, ол

елдерге барудың қолжеткізілімдері өте шектеулі болғандығын тұжырымдаймыз.

1980 жылдардағы қоғамдық-саяси және әлеуметтік-экономикалық өмірлердегі жаңа паспорттық жүйенің көріністері мен нәтижелері. 1974 жылғы КСРО бойынша қабылданған жаңа міндетті паспорттық жүйенің бағыттары өзіне жүктелген міндеттерді ақтап үлгермегендігін, 1980 жылдардың ортасы мен соңында басталған әлеуметтік-экономикалық және саяси-идеологиялық шиеленістердің себептерімен түсіндіруге болатын. 1976 жылдан бастап еліміздің әрбір он алты жасқа толған тұрғындары КСРО азаматтығы бар жаңа үлгідегі паспорттарды иеленуге тиісті болғандығы атап өткен болатынбыз. Бұл паспорттық жүйенің аясында паспортсыз жүру және оның мерзімін өткізіп алу ахуалдары, құқық бұзушылықтың белгісі ретінде қарастырылды.

Жаңа паспорттық жүйеге, 1960 жылдардың соңында КСРО-да туындаған әлеуметтік-экономикалық және халық шаруашылығындағы оң өзгерістерді одан әрмен оңтайландыру мен паспорттық режимнің тәртіптерін нығайту тапсырмасы жүктелген болатын. Бірақ, паспорттық жүйе қызметі, социалистік қоғам орнату аяқталды деп жариялаған кеңес басшыларының пиғылдарымен үндеспеді. Социалистік қоғамның 1960 жылдардың соңында орнатылуы аяқталғанды мәлімделуіне орай, өндіріс-өнеркәсіп ошақтарында еңбек етушілерге қатысты режимдік тәртіптердің алынуы мен еңбек міндеткерлігінің жойылу қадамдары, паспорттық жүйенің шаруашылық-экономикалық үрдістердегі рөлін азайтқан болатын.

Ал, кеңес идеологиясының жетекшілері, халық социалистік құрылысты саналы түрде қабылдады және шаруашылық-өндіріс саласындағы науқандық тапсырмаларда паспорттық режимнің құралдары қажет болмайтындығын ұғынғандай болды. Дегенмен, социалистік шаруашылыққа, халық тек күш пен зорлықтың амалдары аясында ғана мойын ұсынғандығына тарихтың өзі куә. Тұрғындардың өз еркімен шаруашылық-өндірістің мемлекет жүктеген талаптарына тиімді жақтарымен бейімделуге және белсенділік танытуға құлқы болмады.

1980 жылдардағы КСРО мемлекетінің билігін басқару жүйесіндегі амал-тәсілдерде бірізділік болмады. Осы кезеңдері жиі ауыса бастаған билік жетекшілері, түрлі саяси-идеологиялық реформалар мен бастамаларды жүзеге асыруға тырысқандығымен, қоғамдық ыдыраудың үдерістеріне тосқауыл бола алған жоқ. Мәселен, 1982-1984 жылдары КСРО билігі басында болған Ю.В. Андропов қылмыс пен жемқорлыққа қарсы шараларда бірқатар қатаң қадамдар жасап, шаруашылық пен өндірісті жүргізудегі тәртіптерді әскерилендіруге ұмтылды. Мәселен, 1982 жылдың 17 маусымында КСРО Жоғарғы Кеңесі «Еңбек ұжымдары жөнінде заң және кәсіпорын, мекеме, ұйымдарды басқарудағы олардың рөлін жоғарылату», сол жылдың 28 шілдесінде КОКП ОК мен КСРО Министрлер Кеңесінің «Социалистік еңбек тәртіптерін нығайту бойынша жұмыстарды күшейту жөнінде» қаулылары қабылданды [6, с. 75]. Жоғарыдағы қаулылардың баяндамасында өндіріс-шаруашылық мекемелерінде жұмысшылардың еңбек өнімділігі мен жұмыс режимдерін қатайтуға бағытталған қадамдар оңтайластырылды. Атап айтар болсақ, еңбек кітапшаларын тіркеу мен қадағалаудың амалдары күшейтіліп, тәртіп бұзушылықпен жұмыстан босатылғандарды, екінші орында еңбек өтілін есептемей, қабылдаудың ережелері бекітілді.

1982 жылдың 30 қыркүйегінде КСРО КОКП ОК мен Министрлер Кеңесінің бірікке отырысында «Қоғамға қарсы паразиттік өмір сипатын ұстанушы тұлғалармен күрес бойынша қосымша шаралар жөнінде» № 896 қаулысы қабылданды [7, 28-п.]. Осы қаулыға орай, 1983-1984 жылдары елімізде еңбек жолынан бас сауғалаушылар мен қаңғыбастарға қарсы бірқатар амалдар қолданылды. Әсіресе, оларды тауып, еңбекке қабілеттілерін қоғамдық жұмыстарға жегудің шаралары күшейтілді. Бұл бойынша 1983 жылы 16836 еңбек жолына тартылмаған адамдар есепке алынып, олардың 10327 жұмысқа орналастырылса, 2919 адам қасақана жұмыстан бас тартқандары үшін, қылмыстық жауапкершілікке тартылды. Сонымен қатар, мұрағаттық деректердің көзіне сүйене отырып, жұмыспен қамтылынғандарды мекен-жайы бойынша ПБ

органдарына бір жылға дейін қадағалап отыру нұсқаулары берілген [7, 28-п.]. Жұмыс беруші мекемелердің басшыларына, оларға арнайы ереже мен режим енгізуі қарастырылады. Аталған мәліметтерге талдау жүргізе отырып, 1980 жылдардың басында еңбек тәртібін қатайту мен оның тиімділігін арттыру бойынша қауіпсіздік органдарына бірқатар артық жүктемелердің берілгендігіне көз жеткіземіз.

Жоғарыдағы мәліметтерге талдау жасай отырып, Кремль жетекшілері 1982-1984 жылдары отанымызда бұрынғы сталиндік басқару жүйесінің бірқатар әдістерін енгізуге ден қойғанымен, қоғамдық шарттар олардың іске асуына қарсы болды. Аталған жылдардағы еліміздің тұрмыстық-әлеуметтік өмірі мен халықтың өсім деңгейі, бірқалыптылықты сақтағандығын деректер айқындайды. Қазақ КСР Орталық Статистикалық Басқармасының 1982 жылғы жалпы есебіне қарағанда, халық шаруашылығындағы қызметкерлер мен жұмысшылардың жалақысы 1981 жылмен салыстырғанда (170,4 рубл) 174 рублді құраған. Тұрғын-жайға 589 мың адам қол жеткізген. 1983 жылдың 1 қаңтарындағы Қазақ КСР тұрғындарының саны 15,5 миллион адамға жеткен [5, 87-п.]. Яғни, паспорттық жүйенің тетіктері, бұрынғы сталиндік замандағыдай қоғам мүшелерінің тұтас өмір сүру бағыттарына әсер ететіндей дәрежеде болмады. Паспорттық жүйенің амалдары белгілі бір өзекті мемлекеттік салаларда ғана жетекші күшке ие болды. Олар атап өткеніміздей, қылмысқа қарсы күрес, еңбек тәртіптілігін нығайту мен көші-қон қатынастарын реттеу т.б. болып табылды.

Мәселен, осы жылдары Мәскеуден жеткен талаптарға орай, еліміздің облыстарында ауылшаруашылығы саласына жастарды, мамандарды көптеп тарту мен орналастырудың қадамдары қарастырылғандығын атап өткен жөн. 1983 жылғы 14 шілдедегі Талдықорған ОбКомның ұжымшар, кеңшар партия басшыларымен жүздесуінде, КОКП ОК мамыр Пленумы ұсынған тапсырмаларға орай, жастардың ауылды елдімекендерге тұрақтамау үрдісіне мән беріледі. Оны шешу бойынша училище, ЖОО аяқтаушы облыс тұрғындарына жататын жастардың есебін алу мен оларды ауылды аймақтарға аттандырудың барлық тиімділіктерін жүзеге асыру тетіктері ұсынылады [8, 3-п.]. Бұл тұрғыда, ауылды елдімекендерге тұрғын-жай салудың кешенді жұмыстарын жолға қойып, жас отбасыларды тұрақты тіркелімге қабылдаудың тәсілдері ойластырылғандығын деректер көзі тұжырымдайды.

1984 жылдың басында ішкі істер органдары тарапынан шетелге бару мен шетелден келушілердің ағымын тоқтату мен қадағалауға қатысты бірқатар қатаң шаралар қабылданды. Оны ішінде, Қазақстанда өмір сүретін неміс ұлтына қатысты шетелге барудың амалдары қатайтылды. Соның нәтижесінде, шет мемлекеттерге тұрақты және уақытша өмір сүруге барушылардың саны 1982-1983 жылдармен салыстырғанда орташа 5114 адамнан 3060 қысқартылды (40%). ГФР-ға уақытша немесе тұрақты өмір сүруге өтініш білдірушілердің саны –54% азайтылды [7, 14-п.]. Аталғандай нәтижеге қол жеткізудің мақсатында, тиісті партия-әкімшілік және Ішкі істер органдары жергілікті қоғамдық ұйымдарды, белсенділерді тартты. Неміс ұлты орналасқан аймақтарда насихаттау жұмыстары іргелі жүргізілді. Ең бастысы, оларға қазіргі таңдағы шетелге барудың паспорттық құжаттарының қиындатылғандығы мен рұқсат алудың күрделенгендігі қимылдары түсіндірілді. Осыны ұғынған, көптеген жат ұлттар өкілдері, бейбіт жолмен бұрынғы тарихи отандарына қайтудың еш амалы жоқтығын ұғынғандай болды [9, 18-п.].

Әсіресе, өтініштер мен іс құжаттар жиынын қарастыру барысында МҚК органымен кеңесу тәжірбиесі орнықтырылғандығын айта кеткен жөн. Жалпы, 1984 жылы Қазақ КСР бойынша шетелге тұрақты өмір сүруге тілек білдірушілерден комиссия құзырына 1553 өтініш түсіп, олардың тек 6% қанағаттанарлық жауап берілген [5, 60-п.]. Бірақ, достық қарым-қатынастағы социалистік елдерге емеделу, туристік мақсаттармен барушыларға шетелдік паспорттарды беру үдерістерінде айтарлықтай өзгерістер туындамаған. 1984 жылдың бірінші жарты жылдығында II органдары тарапынан 11095 жалпыазаматтық шетелдік паспорттар рәсімдеулерден өткізіліп,

тиісті тұлғаларға берілген. Қазақстанда өмір сүруше шетелдік азаматтардың жүріп-тұру қозғалыстарына қатысты ережелерде де қадағалау шаралары арттырылған. 1984 жылғы статистикалық мәліметтерге қарағанда, Қазақ КСР аумағында 5205 шетелдіктер мен азаматтығы жоқ тұлғалар өмір сүрген. Сондай-ақ, олардан басқа 1220 шетелдік білім алушылар мен 1233 жұмыс бабымен келушілер өмір сүрген [7, 62-п.]. Оларға қатысты қауіпсіздік органдары тарапынан қадағалау-түсіндіру қимылдары біршама күшейтілгендігін мұрағат құжаттарынан көреміз.

Жоғарыдағы мәліметтер ағымы, 1980 жылдардың басындағы КСРО билік жүйесіндегі өзгерістерге байланысты, тұрғындардың жүріп-тұру қозғалыстары мен көші-қон үрдістерін реттейтін, қадағалайтын амалдардың өзгергендігін айғақтайды. Яғни, паспорттық жүйенің Кеңес Одағындағы қызмет бағыттары, билік аппаратының ұстанымдары мен пиғылдарына аса тәуелді болғандығын нақтылауға негіз бар. Ал, келесі жылдардағы билік режимінің ауысымдары, паспорттық жүйенің тәртіптері мен ережелеріне өзінің ықпалын тигізбей қоймады.

1985 жылы «Қайта құру» бағдарламасының қабылдануына орай, жұмысшы-еңбекшілерге қатысты құқықтық еркіндік пен демократияның ұстанымдары өнеркәсіп, өндіріс орындарында орнай бастады. Оны біз мұрағат құжаттарындағы деректерден анық байқаймыз. Жұмысшылардың партия құрамында тұруы мен жұмыс мекемелеріндегі қоғамдық шараларға қатысуына байланысты қатаң тәртіптер алына бастады. Сонымен бірге, партия-мемлекеттік аппарат және өндіріс мекемелерінің басшылары мен қарапайым жұмысшылардың жүздесуіне қатысты кейбір ережелер өзгертілді. Олардың өткізілуі мен ұйымдастырылуында тұрғындар мен жұмысшылардың мүдделері ескеріле бастағандығын сол кезең зерттеулері де тұспалдап аңғартады [2, 116-п.]. Қызметтік іс-сапарлар аясындағы бір тұрақты мекен-жайдан екінші орынға күштеп алмастырулардың әдістерінің күшін жойғандығын пайымдауға негіз бар.

Мәселен, 1986 жылы 25 наурыздағы Ақтөбе КП ОбКом-ның Бюросы қабылдаған «Облыстық партия, кеңес, кәсіподақ және комсомол органдарының регламенті жөнінде» қаулысында жұмысшылардың еңбек режимін өзгертуге қатысты ережелер орнықтырылады. Алайда, облыстағы цех, зауыт-фабрика орындарындағы қоғамдық-партия жұмыстарының кемшіліктері де назарға алынды. Партия оқулары жүйесіндегі есепке алулар бойынша тәртіптердің ақсап отырғандағы және ынталандыру жұмыстарының төмен дәрежеде екендігі қозғалады. Ол бойынша партиялық оқуларға шақыртылған 432 тыңдаушының, тек орташа тесеппен 72-80 тыңдаушысы ғана тұрақты қатынасқан [9, 25-п.]. Ал, қалғандарының осы уақыттардағы жүріп-тұру қозғалыстары мен немен айналысып жатқандығы жөнінде қадағалау амалдары ойластырылмағандығы және шаралар қолданылмағандығы сипатталады. Ал, кеңес қоғамында әрбір мекемеде партия қағидаларын оқудың әдістер жиынтығының қалыптасқандығы белгілі. Аталмыш оқуларға мекеме қызметкерлері мен жұмысшыларының қатысу ережелері нақтыланып, режимдік тұрғыда қадағаланып отырылғандығы сталиндік кезеңде ушыққан болатын.

Жоғарыдағы деректер, 1980 жылдардың соңына қарай, саяси-идеологиялық жағынан құлдырай бастаған кеңестік билік құрылымының бағыттарынан жан-жақты көзқарастар түзуге жетелейді. Яғни, кеңестік қоғамның бұрынғы кезеңдердегі өнеркәсіп-өндіріс, шаруашылық нысандарын қауіпсіздік органдарына жауапты ету арқылы, паспорттық режимнің тәртіптерімен қадағалау амалдары өз мәнін жойған болатын. Ал, адамдардың қоғамдық-партия шараларына өз құлықтарымен қатынасуына айтарлықтай ынтасы болмағандығын анық ұғынамыз.

1990 жылдары құжаттық тіркеу жүйенің қызметі КСРО мемлекетінің ыдырау мәселесіне қатысты қоғамдық толқуларда бір қырынан көрініс берді. 1991 жылдың соңына қарай, Қазақстанның жер-жерлерінде КСРО мемлекетін сақтап қалуға ұйымдастырылған референдумның аясында, дауыс беруге лайық азаматтарды тұрақты мекен-жайлары бойынша

барып, дауыстарын алу бойынша тиісті органдар деңгейінде қаулылар қабылданды [5, 17-п.]. Аталғандай шаралар, тұрақты тіркелім есептері аясында тұрғындардың референдумға толық қатысуын қамтамасыз ете отырып, қоғамдық белсенділіктің деңгейін анықтауға бағытталды. Алайда, мұрағаттық құжаттар деректерін саралау барысында, Қазақстанның бірқатар өңірлеріндегі қоғамдық пікірдің екіұшты болғандығын және Кеңестер Одағы мемлекетінің одан әрі өмір сүрін қаламайтындықтарын пайымдауға негіздер бар.

Қорытынды

Тараушада қарастырылған мерзімдегі құжаттық тіркеу жүйенің қоғамдық-әлеуметтік және саяси-экономикалық мәселелердегі ықпалдары, қоғамның күрделі тарихи үрдістерді бастан кешіргендігін тұжырымдауға жетелейді. Паспорттық жүйенің қызмет тетіктері, социалистік құрылысты нығайту мен оның ұстанымдарын азаматтарға саналы түрде сіндірудегі құрал рөлін атқарды. 1970 жылдардың соңында еліміздегі тұрғындардың тиісті жас бойынша паспорттармен заңдастырылуы қамтамасыз етіліп, бірыңғай есепке алыну үрдісі аяқталды. Өндіріс пен шаруашылық саласындағы паспорттық режимдердің қатаң талаптары жойылғанымен, еңбек өнімділігін арттырудағы кеңестік басшылық пиғылдары жүзеге аспай қалды. Қоғамда бірқатар еркіндіктер мен құқықтық бостандықтардың белгілері орнағанымен, экономикалық өсім құлдыруға айналды. Партияның идеологиясы қоғамның басты табиғи және әлеуметтік талап-тілектерін қанағаттандырмады. 1990 жылдары аталғандардың себебінен паспорттық жүйенің амалдары өзіне артылған міндеттерді орындауға қабілетсіз болып, көші-қон, өндірістік-шаруашылық жоспарларды орындау мәселелеріндегі ағымдарды реттеушілік, қадағалаушылық рөлдерін жоғалтты.

Тараушада қарастырылған тақырып аясындағы құбылыстар мен ахуалдарды талқылай отырып, отанымыздағы кеңестік паспорттық жүйенің кезеңдік айырмашылықтарға ие болғандығына ой жүгіртеміз. Әр кезеңдегі саяси-идеологиялық билік ұстанымдарының көзқарастар жиынтығы, паспорттық жүйенің ережелеріне де ықпал өрісін тигізді. 1960-1980 жж. Аралықтарында отанымыздың тұрғындарына қатысты жүзеге асқан тіркеу жүйесінің тәсілдері, шаруашылық-өндірістік жоспарларды орындаудағы тетік құралынан айырылып, нақты бір қоғамдық мәселелердің айналасында топтасты.

Бұл тұрғыда кеңестік құжаттық тіркеу жүйе, өзінің мақсаттарын айқындағанымен, шет мемлекеттерге бару ахуалында азаматтардың жеке мүдделерін ескеруге қауқарсыздық танытты. Осы барыста, кеңес паспорты халықаралық ережелерден ауытқушылығын анықтады.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Рыбальченко Р.К. Паспортная система в СССР. – Киев: Вища школа, 1977. – 39 с.
2. ҚР ПМ(Қазақстан Республикасы Президенті мұрағаты). 708-к., 62-т., 245-іс, 81-п.
3. ҚР ПМ. 708-к., 62-т., 87-іс, 145-п.
4. ҚР ПМ. 708-к., 146-т., 1998- іс, 107-п.
5. ҚР ПМ. 708-к., 58-т., 16- іс, 220-п.
6. Базанова Ф.Н. Формирование и развитие структуры населения Казахской ССР: национальный аспект. – Алма-Ата: Қазақстан, 1987. – 154 с.
7. ҚР ПМ. 708-к., 108-т., 14-іс, 118-п.
8. ҚР ПМ. 708-к., 115-т., 14-іс, 91-п.
9. ҚР ПМ. 708-к., 146-т., 24- іс, 42-п.

REFERENCES

1. Rybalchenko R.K. Pasportnaia sistema v SSSR. – Kiev: Via shkola, 1977. – 39 s.
2. QR PM (Qazaqstan Respýblikasy Prezidenti muraǵaty). 708–q., 62–t., 245–is, 81–p.
3. QR PM. 708–q., 62–t., 87–is, 145–p.
4. QR PM. 708–q., 146–t., 1998– is, 107–p.
5. QR PM. 708–q., 58–t., 16– is, 220–p.
6. Bazanova F.N. Formirovanie i razvitie strýktýry naseleniia Kazahskoi SSR: natsionalnyi aspekt. – Alma-Ata: Kazahstan, 1987. – 154 s.
7. QR PM. 708–q., 108–t., 14–is, 118–p.
8. QR PM. 708–q., 115–t., 14–is, 91–p.
9. QR PM. 708–q., 146–t., 24– is, 42–p.

МАЗМҰНЫ

Абдукадыров Н.М., Нұсқабай П.П., Сабанчиева Ж.М. ТАНЗИМАТ РЕФОРМАЛАРЫНА ЕУРОПАЛЫҚ ЖҮЙЕНІҢ ЫҚПАЛЫ ЖӘНЕ МҰСТАФА РЕШИД ПАША.....	5
Азмуханова А., Эгамбердиев М. Шаншарбек У. XIX ҒАСЫРДЫҢ АЯҒЫ - XX ҒАСЫРДЫҢ БАСЫНДА ТҮРКІ ХАЛЫҚТАРЫНЫҢ БІРІГУІ МЕН ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫН ЗЕРДЕЛЕУ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	16
Ақымбек Е.Ш., Шағырбаев М.С. ШУ Өңіріндегі ортағасырлық төрткүлдердің стратиграфиясы (X-XII ғғ.).....	25
Атығаев Н.Ә. Тағы да қасым ханның қайтыс болған уақыты мен жерленген жері туралы.....	41
Ахантаева Ә.Ж. Қазақ халқында егіншілікке байланысты әдет-ғұрыптар мен жора-жосындар, аңыз- әпсаналар.....	48
Бахтыбаев М.М. Н.Н. Пантусовтың жетісу ескерткіштерін зерттеуге қосқан үлесі.....	60
Билалов С.У., Тәжекеев Ә.Ә., Дәрменов Р.Т. Ертеортағасырлық сортөбе 1 қалашығында жүргізілген археологиялық жұмыстар.....	77
Ғалиев А.А., Устемирова А.О., Қыдырғажы Б.М. Ұлы Жібек жолынан «Бір белдеу және бір жолға».....	89
Джумагазиева А.Н. Ирандағы саяси өмірдің революциядан кейінгі исламизациясы.....	103
Жылгелді Ж.С. XX ғасырдың 20-30 жылдарындағы ұжымдастыру тарихының деректік негіздері (Шығыс Қазақстан мысалында).....	115
Жылқышыбаева Қ.Қ. Еуропадағы ғалымдардың тарихи білімге қатысты көзқарастары: тарихи-философиялық талдау.....	122
Ибраева А.Ғ., Садықов Т.С., Темірханова Ә.С. Академик манапш Қозыбаевтың хакім Абай туралы зерттеулері хақында.....	136
Ибраева А.Ғ., Темірханова Ә.С. Ғасырлардан сыр шерткен – солтүстік Қазақстан (тарихи-салыстырмалы талдау).....	147
Ильясова К.М., Байманов А.А. Скрипкашы Әлім Алматы (Ғалымжан Әбсәламов) және оның музыкант ретінде қалыптасуы.....	159
Ильясова К.М. Миллион иероглифтан тұратын манускрипт (проф. Т.З. Қайыркеннің «Су Бэйхай. Қазақтың жалпы тарихы» қолжазбасын зерттеу жобасы негізінде).....	174
Иманалиева Е. XVI ғ. қазақ хандығының сыртқы саяси қарым-қатынастарының бағыты мен ерекшеліктері.....	187
Исмаилов С.С., Еришева А.А. Ембі мұнайлы ауданының даму тарихы және алғашқы мұнай кәсіпшіліктері.....	193
Исова Л., Апасаттарова Г. Қазіргі геосаяси үдерістер ауқымындағы.....	199
Кәрібаев Б.Б., Нұрғазина Н.Д. Әз-Жәнібек ханның тарихи тұлғасы (шығыс нарративтері мен қазақтың шежіре аңыздары негізінде).....	211
Күлдібаев Е.Қ., Саркулова С.Д. XX ғасырдың 30-жылдарындағы өнер қайраткерлерінің қуғындалуы.....	232
Қайыркен Т.З., Ильясова З.С. Ортағасырлық жазба деректердегі испиджаб және оның төңірегіндегі қалалар мен елді мекендер.....	242

Қартабаева Е.Т. РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ ЖӘНЕ ИСЛАМ ДІНІ.....	253
Қойгелдиев М.Қ. МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВ: ҚАЗАН ТӨҢКЕРІСІ – БІЗ ҮШІН ЕУРОПА ТАРИХЫ ТУДЫРҒАН ЖАТ ТӨҢКЕРІС.....	265
Мажипбаева Ш.О. 1928-1933 ЖЫЛДАРДАҒЫ ҚАЗАҚТАРДЫҢ ШЕТ ЕЛГЕ БОСУЫ.....	273
Мажикқызы Н. ҚЫТАЙ ҚАЗАҚТАРЫНДАҒЫ ТЕРІ ӨНДЕУ ӨНЕРІ.....	279
Макашева К.Н., Шалкеева З. ИСЛАМ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ ҰЙЫМЫ ЖӘНЕ ЕУРОПАЛЫҚ ОДАҚ: ЫНТЫМАҚТАСТЫҚТЫҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ.....	286
Мұхатова О.Х., Садвокасова З.Т. МАҒЫСТАУДАҒЫ ҚАРУЛЫ ҚАҚТЫҒЫС.....	293
Мұхитов Қ. ҚАЗАҚ КҮРЕСІ: ӨТКЕНІ, БҮГІНІ ЖӘНЕ БОЛАШАҒЫ.....	307
Мұхитов Қ.С. МАҚАТ-ӨЗЕН ТЕМІР ЖОЛЫНЫҢ САЛЫНУЫ.....	318
Надырбеков Н.К. ЕЖЕЛГІ ЖӘНЕ ОРТА ҒАСЫРЛАРДАҒЫ ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАННЫҢ САКРАЛЬДЫ ТОПОГРАФИЯСЫ.....	326
Оспанғалиев Қ.Ә. ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАН ӨНІРІНДЕГІ БҮКЛІРЕСЕЙЛІК ҚҰРЫЛТАЙ ЖИНАЛЫСЫ САЙЛАУ ӨТКІЗУ НАУҚАНЫНЫҢ БАРЫСЫ.....	340
Раздыков С.З., Зайнов А.М. СОЛТҮСТІК-ШЫҒЫС КАСПИЙ МАҢЫ ЖӘНЕ ОҒАН ІРГЕЛЕС АУДАНДАРДАҒЫ САРМАТ МӘДЕНИЕТІ: ПРОБЛЕМАЛАР, ГИПОТЕЗАЛАР.....	350
Рахбаев Қ.Қ. ЖЕЛТАУ МЕШІТТЕРІНІҢ ТАРИХЫ (XIX Ғ. ОРТАСЫ XX Ғ. БАСЫ).....	363
Садыкова А.М. КЕҢЕС ӨКІМЕТІНІҢ ЕКІНШІ ДҮНИЕЖҮЗІЛІК СОҒЫС ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ ДІНГЕ ҚАТЫСТЫ САЯСАТЫ...371	371
Сүгірбаева Г.Д., Исабек Б.Қ., Омарбаев Ы.К. ҚАЗАҚ КСР БОЙЫНША ШЕТЕЛГЕ БАРУДЫҢ ҚҰЖАТТЫҚ ТІРКЕУ ЖҮЙЕСІНІҢ ТӘРТІПТЕРІ: ТОҚЫРАУ КЕЗЕҢІ.....	379
Сыздыкова А.М., Молдакимова А.С. XX ҒАСЫРДЫҢ 80-ШІ ЖЫЛДАРЫНДА ЕРТІС ӨНІРІНДЕГІ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ҚОЗҒАЛЫСТАРДЫҢ БЕЛСЕНДІЛІГІ: КЛАССИФИКАЦИЯ ЖӘНЕ ӘДІСТЕР.....	388
Тайман С.Т., Сүгірбай М. СӘТТІҒҰЛ ЖАНҒАБЫЛОВТЫҢ «ДОСАН БАТЫР» ДАСТАНЫНДАҒЫ ТАРИХИ ДЕРЕКТЕР.....	395
Толамисов А.Ғ. ҚАЗАҚ ДИАСПОРАЛАРЫНЫҢ ИНТЕГРАЦИЯСЫ ЖӘНЕ "КІШІ ҚҰРЫЛТАЙЛАРДЫҢ" РӨЛІ.....	417
Төлебаев Т.Ә., Әбікенова Г.Е. XIX-Ғ. ЕКІНШІ ЖАРТЫСЫ – XX-Ғ. БАСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ОҢТҮСТІГІНДЕГІ ҚҰРЫЛЫС МАТЕРИАЛДАРЫ МЕН МИНЕРАЛДЫ ШИКІЗАТТАРДЫ ӨНДЕУ ӨНДІРІСТЕРІ.....	425
Ужженов Е.М., Шотанова Ғ.А. ҚАЗАҚ ДАЛАСЫНДАҒЫ САЯСИ ДАҒДАРЫСЫНЫҢ СЫРТҚЫ ФАКТОРЛАРЫ (XVIII ғ. екінші жартысы - XIX ғ. басы).....	437
Хабижанова Г.Б., Алмагамбетова А.М. ҚАРАХАН МЕМЛЕКЕТІНІҢ ТАЙПАЛАРЫ МЕН ОҒЫЗДАР АРАСЫНДАҒЫ ҚАТЫНАСТАРДЫҢ КЕЙБІР АСПЕКТІЛЕРІ.....	452
Шашаев Ә.Қ., Смағұлов Б.Қ., Тылахметова А.С. ҚАЗАҚСТАН ҚАЗАҚТАРЫ ГЕНЕАЛОГИЯЛЫҚ ТОПТАРЫНЫҢ ҚАБІР ҮСТІНДЕГІ ҚҰРЫЛЫСТАРЫ.....	460
Шілдебай С.Қ. СЕЙІТҚАЛИ МЕНДЕШЕВТИҢ ҚОҒАМДЫҚ-САЯСИ ЖӘНЕ МЕМЛЕКЕТ.....	472

СОДЕРЖАНИЕ

Абдукадыров Н.М., Нұсқабай П.П., Сабанчиева Ж.М. ВЛИЯНИЕ ЕВРОПЕЙСКОЙ СИСТЕМЫ НА РЕФОРМУ ТАНЗИМАТА И МУСТАФА РЕШИД ПАША.....	5
Азмуханова А., Эгамбердиев М., Шаншарбек У. ПРОБЛЕМЫ ИССЛЕДОВАНИЯ КОНСОЛИДАЦИИ И СОТРУДНИЧЕСТВА ТЮРКСКИХ НАРОДОВ В КОНЦЕ XIX – НАЧАЛЕ XX ВЕКОВ.....	16
Акымбек Е.Ш., Шагирбаев М.С. СТРАТИГРАФИЯ СРЕДНЕВЕКОВЫХ ТОРТКУЛИ В ШУЙСКОМ ДОЛИНЕ (X-XII вв.).....	25
Атыгаев Н.А. ЕЩЕ РАЗ О ВРЕМЕНИ СМЕРТИ И МЕСТЕ ЗАХОРОНЕНИЯ КАСЫМ-ХАНА.....	41
Ахантаева А.Ж. ОБЫЧАИ, ПРИМЕТЫ И ЛЕГЕНДЫ КАЗАХСКОГО НАРОДА, СВЯЗАННЫЕ С ЗЕМЛЕДЕЛИЕМ.....	48
Бахтыбаев М.М. ВКЛАД Н.Н. ПАНТУСОВА В ИЗУЧЕНИЕ ПАМЯТНИКОВ СЕМИРЕЧЬЯ.....	60
Билалов С.У., Тажекеев А.А., Дарменов Р.Т. АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ РАБОТЫ НА РАННЕСРЕДНЕВЕКОВОМ ГОРОДИЩЕ СОРТОБЕ I.....	77
Галиев А.А., Устемирова А.О., Қыдырғажы Б.М. ОТ ВЕЛИКОГО ШЕЛКОВОГО ПУТИ К «ПОЯСУ И ПУТИ».....	89
Джумагазиева А.Н. ПОСТРЕВОЛЮЦИОННАЯ ИСЛАМИЗАЦИЯ ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЖИЗНИ В ИРАНЕ.....	103
Жылгелді Ж.С. ИСТОЧНИКИ ИСТОРИИ КОЛЛЕКТИВИЗАЦИИ В 20-30 ЛЕТ XX ВЕКА.....	115
Жылкышыбаева К.К. ВЗГЛЯДЫ НА ИСТОРИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ УЧЕНЫХ В ЕВРОПЕ: ИСТОРИКО-ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ.....	122
Ибраева А.Г., Садыков Т.С., Темирханова А.С. ИССЛЕДОВАНИЯ О ХАКИМ АБАЕ В ТРУДАХ АКАДЕМИКА МАНАШ КОЗЫБАЕВА.....	136
Ибраева А.Г., Темирханова А.С. СЕВЕРНЫЙ КАЗАХСТАН СКВОЗЬ ВЕКОВ (историко-сравнительный анализ).....	147
Ильясова К.М., Байманов А.А. СКРИПАЧ АЛИМ АЛМАТ (ГАЛИМЖАН АБСАЛЯМОВ) И ЕГО СТАНОВЛЕНИЕ КАК МУЗЫКАНТА.....	159
Ильясова К.М. МАНУСКРИПТ СОСТОЯЩИЙ ИЗ МИЛЛИОНА ИЕРОГЛИФОВ (по проектам исследования рукописей «Су Бэйхай. Общая история казахов» проведенных проф. Турсунханом Закенулы Кайыркеном).....	174
Иманалиева Е. ОСОБЕННОСТИ ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ КАЗАХСКОГО ХАНСТВА В XVI ВЕКЕ.....	187
Исмаилов С.С., Еришева А.А. ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ УРАЛО-ЭМБИНСКОГО НЕФТЯНОГО РАЙОНА И ПЕРВЫЕ НЕФТЕПРОМЫСЛЫ....	193
Исова Л., Апасатарова Г. ОТНОШЕНИЯ КАЗАХСТАНА И ИРАНА В РАМКАХ СОВРЕМЕННЫХ ГЕОПОЛИТИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ.....	199
Карибаев Б.Б., Нуртазина Н.Д. ИСТОРИЧЕСКАЯ ФИГУРА КАЗАХСКОГО ХАНА АЗ-ДЖАНИБЕКА(на основе восточных нарративов и генеалогических мифов казахов).....	211
Кулдибаев Е.К., Саркулова С.Д. ГОНЕНИЯ НА ДЕЯТЕЛЕЙ ИСКУССТВА В 30-Х ГОДАХ XX ВЕКА.....	232
Қайыркен Т.З., Ильясова З.С. ИСПИДЖАБ И БЛИЗЛЕЖАЩИЕ К НЕМУ ГОРОДА И НАСЕЛЕННЫЕ ПУНКТЫ В СРЕДНЕВЕКОВЫХ ПИСЬМЕННЫХ ИСТОЧНИКАХ.....	242
Картабаева Е.Т. ДУХОВНАЯ МОДЕРНИЗАЦИЯ И ИСЛАМ.....	253
Койгелдиев М.К. МАГЖАН ЖУМАБАЕВ: ИДЕЯ ОКТЯБРЬСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ ДЛЯ НАС БЫЛА ЧУЖАЯ.....	265
Мажибаева Ш.О. МАССОВОЕ ПЕРЕСЕЛЕНИЕ КАЗАХОВ ЗА РУБЕЖ В 1928-1933 ГОДЫ.....	273

Мажикзы Н. ИСКУССТВО ОБРАБОТКИ КОЖИ У КАЗАХОВ КИТАЯ.....	279
Макашева К.Н., Шалкеева З. ОРГАНИЗАЦИЯ ИСЛАМСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА И ЕВРОПЕЙСКИЙ СОЮЗ: ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА.....	286
Мухатова О.Х., Садвокасова З.Т. ВООРУЖЕННОЕ СОПРОТИВЛЕНИЕ В МАНГИСТАУ.....	293
Мухитов К. КАЗАХСКАЯ БОРЬБА: ПРОШЛОЕ, СЕГОДНЯ И БУДУЩЕЕ.....	307
Мухитов К. СТРОИТЕЛЬСТВО ЖЕЛЕЗНОЙ ДОРОГИ МАКАТ-УЗЕНЬ.....	318
Надырбеков Н.К. САКРАЛЬНАЯ ТОПОГРАФИЯ ДРЕВНЕГО И СРЕДНЕВЕКОВОГО ВОСТОЧНОГО КАЗАХСТАНА.....	326
Оспангалиев К.А. О ХОДЕ ПРОВЕДЕНИЯ ВЫБОРОВ ВСЕРОССИЙСКОГО УЧРЕДИТЕЛЬНОГО СОБРАНИЯ ВОСТОЧНО-КАЗАХСТАНСКОЙ ОБЛАСТИ.....	340
Раздыков С.З., Зайнов А.М. САРМАТСКАЯ КУЛЬТУРА НА СЕВЕРО-ВОСТОЧНОМ ПРИКАСПИИ В ПРИЛЕГАЮЩИХ К НЕМУ РАЙОНАХ: ПРОБЛЕМЫ, ГИПОТЕЗЫ.....	350
Рахбаев К.К. ИСТОРИЯ ЖЕЛТАУСКИХ МЕЧЕТЕЙ (СЕРЕДИНА XIX – НАЧАЛО XX ВЕКОВ).....	363
Садыкова А.М. ПОЛИТИКА СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ В ОТНОШЕНИИ РЕЛИГИИ В ПЕРИОД ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ.....	371
Сугирбаева Г.Д., Исабек Б.К., Омарбаев Ы.К. ПОРЯДОК РЕГИСТРАЦИОННОЙ СИСТЕМЫ ДОКУМЕНТИРОВАНИЯ ВЫЕЗДА ЗА ГРАНИЦУ В КАЗАХСКОЙ ССР: ПЕРИОД ЗАСТОЯ.....	379
Сыздыкова А.М., Молдакимова А.С. АКТИВНОСТЬ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ДВИЖЕНИЙ ПРИИРТЫШЬЯ 80-Е ГОДЫ XX ВЕКА: КЛАССИФИКАЦИЯ И МЕТОДЫ.....	388
Тайман С.Т., Сүгірбай М. ИСТОРИЧЕСКИЕ СВЕДЕНИЯ В ДАСТАНЕ С.ЖАНГАБЫЛОВА «ДОСАН БАТЫР».....	395
Толамисов А.Г. ИНТЕГРАЦИЯ КАЗАХСКИХ ДИАСПОР И РОЛЬ «МАЛЫХ КУРУЛТАЕВ».....	417
Тулбаев Т.А., Абикинова Г.Е. ПРОИЗВОДСТВО СТРОИТЕЛЬНЫХ МАТЕРИАЛОВ И ОБРАБОТКА МИНЕРАЛЬНОГО СЫРЬЯ НА ЮГЕ КАЗАХСТАНА ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XIX – НАЧАЛЕ XX.....	425
Ужкенов Е.М., Шотанова Г.А. ВНЕШНИЕ ФАКТОРЫ ПОЛИТИЧЕСКОГО КРИЗИСА В КАЗАХСКИХ СТЕПЯХ (вторая половина XVIII - начало XIX вв.).....	437
Хабижанова Г.Б., Алмагамбетова А.М. НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ ПЛЕМЕНАМИ КАРАХАНИДСКОГО ГОСУДАРСТВА И ОГУЗАМИ.....	452
Шашаев А. К., Смагулов Б. К., Тылахметова А.С. НАМОГИЛЬНЫЕ СООРУЖЕНИЯ ГЕНЕАЛОГИЧЕСКИХ ГРУПП КАЗАХОВ КАЗАХСТАНА И РОССИИ.....	460
Шилдебай С.К. ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ И ГОСУДАРСТВЕННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ СЕЙТКАЛИ МЕНДЕШЕВА.....	472

CONTENTS

Abdukadyrov N.M., Nuskabay P.P., Sabanchieva Zh.M. INFLUENCE OF THE EUROPEAN SYSTEM ON TANZIMATS REFORM AND MUSTAFA RESHID PASHA.....	5
Azmukhanova A., Egamberdiyev M., Shansharbek U. PROBLEMS OF STUDYING CONSOLIDATION AND COOPERATION OF TURKIC PEOPLES OF THE LATE XIX - EARLY XX CENTURIES.....	16
Akymbek E.Sh., Shagirbaev M.S. THE STRATIGRAPHY OF MEDIEVAL TORTKULS IN SHU VALLEY (X-XII cc.).....	25
Atygayev N.A. ONCE AGAIN ABOUT THE TIME OF DEATH AND THE PLACE OF BURIAL KASYM-KHAN.....	41
Akhantaeva A.Zh. THE KAZAKH CUSTOMS, TRADITIONS AND LEGENDS RELATED TO AGRICULTURE.....	48
Bakhtybaev M.M. N.N. PANTUSOV'S CONTRIBUTION IN THE STUDY OF THE MONUMENT OF THE SEMIRECHYE.....	60
Bilalov S.U., Tazhekeyev A.A., Darmenov R.T. ARCHAEOLOGICAL RESEARCH ON THE EARLY MEDIEVAL SETTLEMENT.....	77
Galiev A.A., Ustemirova A.O., Kydyrgozhy B.M. OF SORTOBE 1 FROM GREAT SILK ROAD TO "ONE BELT ONE ROAD".....	89
Jumagazyeva A.N. POST-REVOLUTIONARY ISLAMIZATION OF POLITICAL LIFE IN IRAN.....	103
Zhylgeldi Zh.S. SOURCES OF HISTORY OF COLLECTIVIZATION IN 20-30 YEARS OF THE XX CENTURY.....	115
Zhylkyshybayeva K.K. VIEWS ON THE HISTORICAL EDUCATION OF SCIENTISTS IN EUROPE: A HISTORICAL-PHILOSOPHICAL ANALYSIS.....	122
Ibraeva A.G., Sadykov T.S., Temirkhanova A.S. RESEARCH ON HAKIM ABAI IN THE WORKS OF ACADEMICIAN MANASH KOZYBAYEV.....	136
Ibraeva A.G., Temirkhanova A.S. NORTH KAZAKHSTAN THROUGH THE AGES (historical and comparative analysis).....	147
Ilyassova K.M., Baimanov A.A. VIOLINIST ALIM ALMAT (GALIMZHAN ABSALYAMOV) AND HIS PATH OF BECOMING AS A MUSICIAN.....	159
Ilyassova K.M. A MANUSCRIPT CONSISTING OF MILLION HIEROGLYPHICS (on manuscript research projects «Su Beihai. The general history of the Kazakhs» conducted by Prof. Tursunkhan Zakenuly Kayirken).....	174
Imanalieva E. GOALS AND FEATURES OF KAZAKH KHANATE'S FOREIGN POLITICAL RELATIONS IN THE XVI CENTURY.....	187
Ismailov S. S., Yerisheva A.A. HISTORY OF DEVELOPMENT OF THE URAL-EMBINSKY OIL REGION AND THE FIRST OIL FIELDS.....	193
Isova L., Apsattarova G. RELATIONSHIP BETWEEN KAZAKHSTAN AND IRAN IN THE FRAMEWORK OF MODERN GEOPOLITICAL PROCESSES.....	199
Karibayev B.B., Nurtazina N.D. HISTORICAL FIGURE OF KAZAKH KHAN AZ-JANIBEK (based on the eastern narratives and genealogical myths of Kazakhs).....	211
Kuldybaev E., Sarkulova S. THE PERSECUTION OF ARTISTS IN THE 1930S.....	232
Kaiyrken T.Z., Ilyassova Z.S. SISFIDJAB AND NEARBY TOWNS AND LOCALITIES IN MEDIEVAL WRITTEN SOURCES.....	242
Kartabayeva E.T. SPIRITUAL MODERNIZATION AND ISLAM.....	253
Koigeldiyev M. MAGZHAN ZHUMABAYEV: THE IDEA OF THE OCTOBER REVOLUTION WAS FOREIGN TO US.....	265

Mazhibayeva Sh.O.	
MASS MIGRATION OF KAZAKHS ABROAD IN 1928-1933.....	273
Mazhikyzy N.	
LEATHER TREATMENT ART AT THE CHINESE KAZAKHS.....	279
Makasheva K.N., Shalkeyeva Z.	
ORGANIZATION OF ISLAMIC COOPERATION AND THE EUROPEAN UNION: MAIN AREAS OF COOPERATION.....	286
Mukhatova O., Sadvokasova Z.T.	
THE ARMED RESISTANCE IN MANGISTAU.....	293
Mukhitov K.	
KAZAKH WRESTLING: PAST, TODAY AND FUTURE.....	307
Mukhitov K.	
CONSTRUCTION OF THE MAKAT-UZEN RAILWAY.....	318
Nadyrbekov N.K.	
SACRED TOPOGRAPHY OF ANCIENT AND MEDIEVAL KAZAKHSTAN.....	326
Ospangaliev K.A.	
ON THE COURSE OF THE ELECTION OF THE ALL-RUSSIAN FOUNDING MEETING OF THE EAST KAZAKHSTAN REGION.....	340
Razdykov S.Z., Zainov A.M.	
SARMATIAN CULTURE IN THE NORTH-EAST CASPIAN AND ADJACENT AREAS: PROBLEMS, HYPOTHESES.....	350
Rakhbayev K.K.	
HISTORY OF ZHELTAU MOSQUES (MID-XIX-EARLY XX CENTURIES).....	363
Sadykova A.M.	
POLICY OF THE SOVIET GOVERNMENT IN RELATION TO RELIGION DURING WORLD WAR II.....	371
Sugirbayeva G.D., Issabek B.K., Omarbayev Y.K.	
REGISTRATION SYSTEM PROCEDURE FOR DOCUMENTING TRAVEL ABROAD IN THE KAZAKH SSR: PERIOD OF STAGNATION.....	379
Syzdykova A., Moldakimova A.	
ACTIVITY OF ECOLOGICAL MOVEMENTS OF PRIYRTISHIYA IN THE 80s OF THE XX CENTURY: CLASSIFICATION AND METHODS.....	388
Taiman S.T., Sugurbay M.	
HISTORICAL SOURCES IN THE EPIC POEM OF S.ZHANGABYLOV «DOSAN BATYR».....	395
Tolamissova A.G.	
INTEGRATION OF THE KAZAKH DIASPORES AND THE ROLE OF «SMALL KURULTAIS».....	417
Tulebaev T.A., Abikenova G.E.	
PRODUCTION OF BUILDING MATERIALS AND PROCESSING OF MINERAL RAW MATERIALS IN THE SOUTH OF KAZAKHSTAN IN THE SECONDHALF OF THE 19TH - EARLY 20TH CENTURIES.....	425
Uzhkenov E.M., Shotanova G.A.	
EXTERNAL FACTORS OF THE POLITICAL CRISIS IN THE KAZAKH STEPPES (second half of the 18-th - the beginning of the 19-th centuries).....	437
Habizhanova G.B., Almagambetova A.M.	
SOME ASPECTS OF RELATIONS BETWEEN THE TRIBES OF KARAKHANID STATE AND THE OGHUZES.....	452
Shashaev A., Smagulov B., Tylakhmetova A.	
GRAVE CONSTRUCTIONS OF GENEALOGICAL GROUPS OF KAZAKHS IN KAZAKHSTAN AND RUSSIA.....	460
Shildebay S.	
PUBLIC, POLITICAL AND STATE ACTIVITIES OF SEYTKALI MENDESHEV.....	472

EDU.E-HISTORY.KZ

электрондық ғылыми журналы 2020. 1(21)

Бас редактор:
Қабылдинов З.Е.

Компьютерде беттеген:
Зикирбаева В.С.

Жарияланған күні: 30.03.2020.
Пішімі 70x100/16. Баспа табағы 26,6.

Құрылтайшысы және баспагері:
Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитеті
Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
ШЖҚ РМК

Редакция мен баспаның мекен-жайы:
050010, Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй
ҚР ҒЖБМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
ШЖҚ РМКТел.: +7 (727) 261-67-19, +7 (727) 272-47-59

Е-mail: edu.history@bk.ru.
Журнал сайты: <https://edu.e-history.kz>

Ш.Ш. Уәлиханов ат. ТжЭИ басылған:
050010 Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй